e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

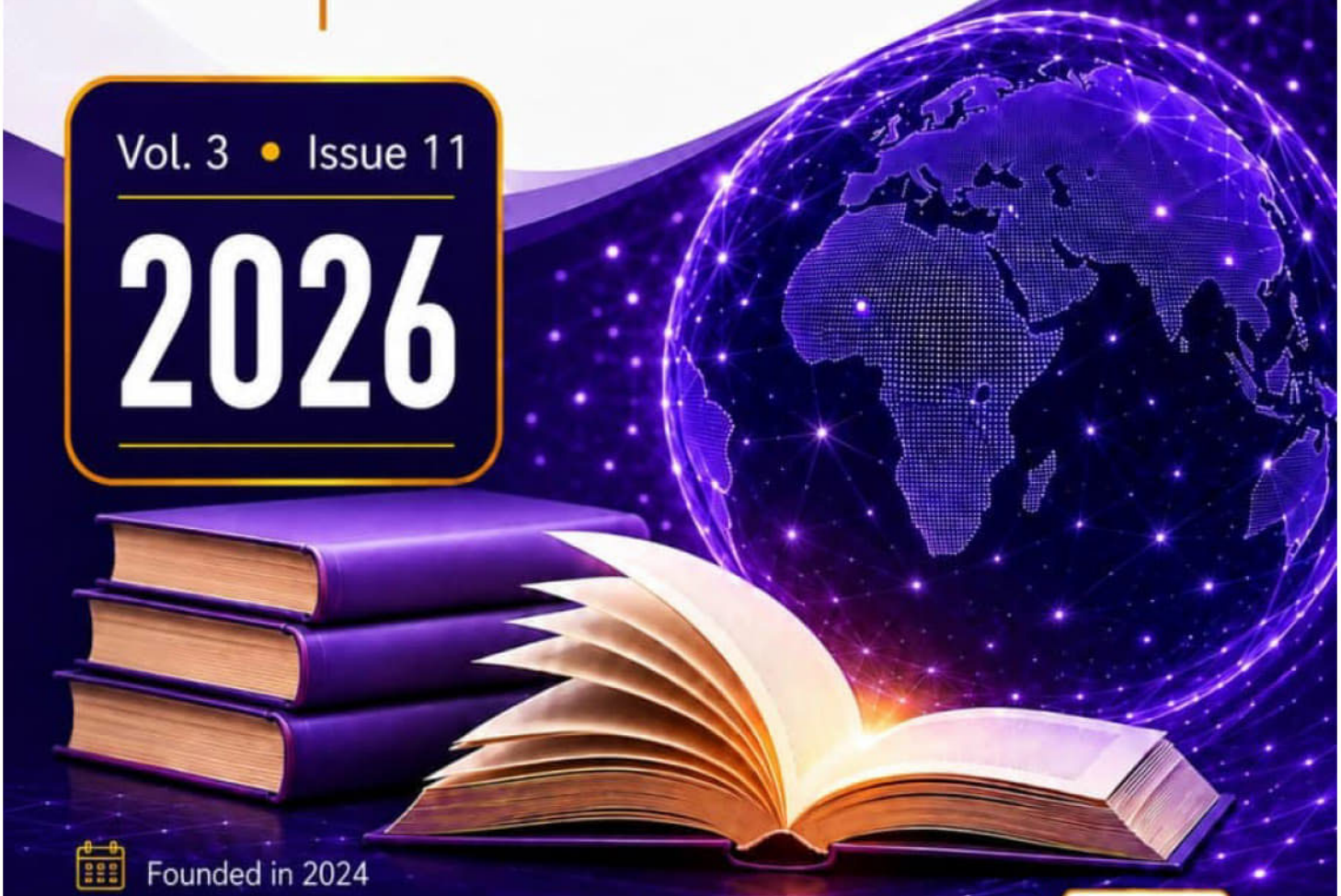
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 11

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/rqabd248

FRANSUZ TILIDAGI MUROJAAT SHAKLLARINING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI: «TU» VA «VOUS» BIRLIKLARI MISOLIDA

Nishonov Fatxiddin Payziboevich
O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti, dotsent.
e-mail: nishonov_69@mail.ru

Annotatsiya.

Maqolada fransuz tilidagi «tu» va «vous» murojaat shakllarining pragmatik xususiyatlari yoritiladi. Tadqiqotning maqsadi ushbu birliklarning tanlanishini belgilovchi ijtimoiy va kommunikativ omillarni hamda ularning shaxslararo munosabatlarni ifodalashdagi vazifalarini aniqlashtirishdan iborat. Kontekstual-pragmatik tahlil metodi yordamida tuzilgan vaziyatli dialog namunalari o‘rganilib, murojaat shakllarining yaqinlik, hurmat, rasmiylik va ijtimoiy masofani ifodalash imkoniyatlari tahlil qilinadi. «Vous»dan «tu»ga va «tu»dan «vous»ga o‘tish suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatlarni kelishish yoki qayta belgilash vositasi sifatida izohlanadi. Tahlil murojaat birliklarining pragmatik mazmunini aniqlashda nutqiy vaziyat, oldingi va keyingi replikalar hamda suhbatdoshning javobini hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi. Maqolada fransuz tilini o‘qitishda vaziyatga mos murojaat shaklini tanlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning ahamiyati asoslanadi.

Kalit so‘zlar: fransuz tili, murojaat shakllari, «tu», «vous», pragmatika, kontekstual-pragmatik tahlil, xushmuomalalik, ijtimoiy masofa, kommunikativ vaziyat, madaniyatlararo kompetensiya.

ПРАГМАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМ ОБРАЩЕНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ: НА ПРИМЕРЕ «TU» И «VOUS»

Нишонов Фатхиддин Пайзибоевич
Узбекский государственный университет мировых языков, доцент.

Аннотация.

В статье рассматриваются прагматические особенности форм обращения «tu» и «vous» во французском языке. Цель исследования заключается в выявлении социальных и коммуникативных факторов, определяющих выбор данных единиц, а также их функций в выражении межличностных отношений. На основе метода контекстуально-прагматического анализа исследуются специально составленные образцы ситуативных диалогов, позволяющие проанализировать возможности форм обращения в выражении близости, уважения, официальности и социальной дистанции. Переход от «vous» к «tu» и от «tu» к «vous» интерпретируется как средство согласования или переопределения отношений между собеседниками. Анализ показывает необходимость учитывать речевую ситуацию, предшествующие и последующие реплики, а также ответную реакцию собеседника при определении прагматического значения форм обращения. В статье обосновывается значимость развития навыков выбора форм обращения в соответствии с коммуникативной ситуацией при обучении французскому языку.

Ключевые слова: французский язык, формы обращения, «tu», «vous», прагматика, контекстуально-прагматический анализ, вежливость, социальная дистанция, коммуникативная ситуация, межкультурная компетенция.

PRAGMATIC FEATURES OF FORMS OF ADDRESS IN FRENCH: THE CASE OF «TU» AND «VOUS»

Nishonov Fatxiddin Payziboevich
Uzbekistan State World Languages University, Associate Professor.

Abstract.

The article examines the pragmatic features of the forms of address «tu» and «vous» in French. The aim of the study is to identify the social and communicative factors determining the choice of these forms and to clarify their functions in expressing interpersonal relationships. Using the method of contextual-pragmatic analysis, the study examines constructed situational dialogues to analyze how forms of address convey familiarity, respect, formality, and social distance. The shift from «vous» to «tu» and from «tu» to «vous» is interpreted as a means of negotiating or redefining relationships between interlocutors. The analysis demonstrates the importance of considering the speech situation, preceding and subsequent utterances, and the interlocutor's response when determining the pragmatic meaning of forms of address. The article substantiates

ISSN 3060-5059 (Online)

the importance of developing learners' ability to select contextually appropriate forms of address in French language teaching.

Keywords: French language, forms of address, «tu», «vous», pragmatics, contextual-pragmatic analysis, politeness, social distance, communicative situation, intercultural competence.

Kirish. Til insonlar o‘rtasida axborot almashish vositasi bo‘lishi bilan birga, ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish, suhbatdoshga munosabat bildirish va kommunikativ masofani boshqarish imkonini beradigan murakkab tizimdir. Muloqot jarayonida tanlanadigan til birliklari so‘zlovchining maqsadi, suhbatdoshlar o‘rtasidagi yaqinlik darajasi, ularning ijtimoiy mavqeyi hamda nutqiy vaziyatning xususiyatlari bilan bog‘liq holda ma’no kasb etadi. Shu jihatdan murojaat shakllarini o‘rganish tilning grammatik tuzilishi bilan undan foydalanishning ijtimoiy va madaniy shartlari o‘rtasidagi aloqalarni ochib berishga xizmat qiladi. Fransuz tilidagi «tu» va «vous» birliklari mazkur munosabatlarni ifodalovchi muhim vositalar bo‘lib, ularning tanlanishi nutqning pragmatik mazmuniga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Fransuz tilida «tu» ikkinchi shaxs birlikni ifodalasa, «vous» ikkinchi shaxs ko‘plikni, shuningdek, bir shaxsga hurmat yoki rasmiylik asosida murojaat qilishni bildiradi. Biroq ushbu birliklarning kommunikativ vazifalarini faqat grammatik son kategoriyasi yoki «norasmiy — rasmiy» qarama-qarshiligi bilan izohlash yetarli emas. «Tu» ayrim vaziyatlarda yaqinlik, samimiylik va guruhga mansublikni ifodalashi mumkin bo‘lsa, boshqa sharoitlarda ortiqcha erkinlik, mensimaslik yoki ijtimoiy ustunlikni namoyon etishi mumkin. Xuddi shuningdek, «vous» hurmat va xushmuomalalik bilan bir qatorda, masofa saqlash, munosabatni rasmiylashtirish yoxud hissiy uzoqlashishni ham anglatishi mumkin. Demak, ushbu birliklarning pragmatik qiymati ularning o‘zida qat’iy belgilangan bo‘lmay, muayyan kommunikativ vaziyatda yuzaga chiqadi.

Mavzuning dolzarbligi fransuz tilini o‘rganishda grammatik jihatdan to‘g‘ri nutq tuzish bilan kommunikativ jihatdan maqbul nutq yaratish o‘rtasidagi farqni aniqlash zarurati bilan belgilanadi. Til o‘rganuvchi «tu» va «vous» shakllarining tuslanish xususiyatlarini bilgan holda ham, suhbatdoshiga qaysi shaklda murojaat qilishni tanlashda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Bunday holatlarda xato grammatik tuzilishda emas, balki ijtimoiy munosabatni talqin qilish va nutqiy vaziyatga mos vositani tanlashda namoyon bo‘ladi. Natijada so‘zlovchining samimiylik bildirish maqsadi noo‘rin yaqinlashish sifatida, hurmat ko‘rsatish istagi esa ortiqcha rasmiylik yoki sovuqqonlik sifatida qabul qilinishi ehtimoli mavjud. Shu sababli murojaat shakllarining pragmatik xususiyatlarini anglash madaniyatlararo muloqotda o‘zaro tushunishni ta’minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

«Tu» va «vous» birliklarining tanlanishiga suhbatdoshlarning yoshi, tanishlik darajasi, institutsional mavqeyi, muloqotning maqsadi va kechish muhiti kabi omillar ta’sir ko‘rsatadi. Shu bilan birga, mazkur omillarni barcha vaziyatlar uchun bir xil amal qiladigan qat’iy qoidalar sifatida talqin qilish to‘g‘ri emas. Oilaviy suhbat, ta’lim jarayoni, xizmat ko‘rsatish sohasi yoki kasbiy muloqotda murojaat shakllariga qo‘yiladigan talablar bir-biridan farqlanishi mumkin. Fransuz tilidan foydalaniladigan turli hududlar va ijtimoiy guruhlardagi me’yorlarning o‘ziga xosligi ham hisobga olinishi lozim. Binobarin, murojaat shaklini izohlashda til birligi, suhbatdoshlar munosabati va kommunikativ muhitning o‘zaro ta’sirini yaxlit tahlil qilish zarur.

Mazkur masalaning yana bir muhim jihati muloqot davomida murojaat shaklining o‘zgarishi bilan bog‘liq. «Vous»dan «tu»ga o‘tish o‘zaro yaqinlashish, ishonchning ortishi yoki suhbatning norasmiy tus olishini ifodalashi mumkin. Aksincha, ilgari «tu» bilan murojaat qilingan shaxsga «vous» shaklining qo‘llanishi muayyan vaziyatda rasmiy masofani tiklash yoki munosabatdagi o‘zgarishni bildirish vositasiga aylanishi mumkin. Bunday almashinishlarning ma’nosi suhbat mazmuni, ohang va ishtirokchilarning munosabati asosida aniqlanadi. Shuning uchun «tu» va «vous»ni alohida birliklar sifatida o‘rganish bilan birga, ularning nutqiy jarayondagi almashinuvi va suhbatdosh tomonidan qanday talqin qilinishini ham tahlil etish muhimdir.

O‘zbek tilida so‘zlashuvchi o‘rganuvchilar uchun mazkur birliklarni o‘zlashtirishda ona tilidagi «sen» va «siz» shakllari bilan qiyoslash muayyan qulaylik yaratadi. Biroq ikki tildagi tashqi o‘xshashlik ularning qo‘llanish me’yorlari to‘liq mos kelishini anglatmaydi. Hurmat, yaqinlik va ijtimoiy masofani ifodalash usullari har bir til jamoasining madaniy tajribasi hamda muloqot odatlari bilan bog‘liq. Shu bois ona tilidagi murojaat me’yorlarini fransuz tiliga bevosita ko‘chirish pragmatik nomuvofiqliklarga olib kelishi mumkin. Ushbu jihat fransuz tilini o‘qitishda murojaat birliklarini vaziyatli misollar, dialoglar va kommunikativ munosabatlar tahlili asosida tushuntirish zaruratini ko‘rsatadi.

Ushbu maqolaning maqsadi fransuz tilidagi «tu» va «vous» murojaat birliklarining pragmatik xususiyatlarini ochib berish hamda ularning tanlanishini belgilovchi ijtimoiy va vaziyatga oid omillarni tahlil qilishdan iborat. Mazkur maqsad doirasida ushbu shakllarning yaqinlik, hurmat, rasmiylik va ijtimoiy masofani ifodalash imkoniyatlarini aniqlash, o‘zaro hamda bir tomonlama qo‘llanish xususiyatlarini yoritish, shuningdek, bir murojaat shaklidan ikkinchisiga o‘tishning kommunikativ mazmunini izohlash ko‘zda tutiladi. Masalaning bunday qo‘yilishi «tu» va «vous» birliklarini grammatik ko‘rsatkich sifatida tavsiflash bilan birga, ularni suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabatni shakllantiruvchi va boshqaruvchi pragmatik vositalar sifatida tushuntirish imkonini beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Fransuz tilidagi «tu» va «vous» murojaat shakllari sotsiolingvistika, pragmatika va xorijiy tillarni o‘qitish metodikasida o‘zaro bog‘liq yo‘nalishlar doirasida o‘rganilgan. Mavjud tadqiqotlarda ushbu birliklarning tanlanishi ijtimoiy mavqe, suhbatdoshlar o‘rtasidagi yaqinlik, kommunikativ muhit va individual afzalliklar bilan izohlanadi. Shu sababli ularning pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishda klassik nazariy qarashlarni empirik tadqiqotlar bilan birgalikda ko‘rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Murojaat olmoshlarini o‘rganishning muhim nazariy asoslaridan biri Roger Brown va Albert Gilmanning «The

Pronouns of Power and Solidarity» (1960) tadqiqotidir. Mualliflar murojaat shakllarini tanlashni ikki asosiy ijtimoiy o‘lchov — hokimiyat yoki mavqe ustunligi (power) va birdamlik yoki yaqinlik (solidarity) orqali tushuntiradilar [1]. Ushbu yondashuvda murojaat shakllarining o‘zaro bir xil yoki turlicha qo‘llanishi suhbatdoshlar munosabatini ifodalaydi. Jumladan, bir tomon «tu», ikkinchi tomon «vous»dan foydalanadigan nomutanosib munosabat mavqe tafovutini ko‘rsatishi mumkin. O‘zaro «tu» qo‘llanishi esa yaqinlik va umumiylik bilan bog‘lanadi. Tadqiqotning mavzu uchun ahamiyati shundaki, u «tu» va «vous»ni shunchaki grammatik variantlar sifatida emas, balki ijtimoiy munosabatlarni ifodalovchi birliklar sifatida talqin qilishga asos yaratadi. Biroq tarixiy materiallarga ham tayangan ushbu modelni bugungi fransuz tilidagi barcha vaziyatlarga o‘zgartirmasdan tatbiq etishdan saqlanish zarur.

Jean-Marc Dewaelening «Vous or tu? Native and non-native speakers of French on a sociolinguistic tightrope» (2004) maqolasi murojaat shakllarini tanlash masalasini tilni egallash va sotsiolingvistik kompetensiya bilan bog‘laydi [2]. Tadqiqotda 125 nafar ishtirokchining turli vaziyatlarda olmosh tanlash haqidagi yozma javoblari hamda fransuz tilida ona tili sifatida so‘zlashuvchi 9 nafar va uni xorijiy til sifatida qo‘llovchi 52 nafar ishtirokchining suhbatlari o‘rganilgan. Muallif «tu» va «vous» variantlari son jihatidan cheklangan bo‘lsa-da, ulardan vaziyatga mos foydalanish murakkabligini ta’kidlaydi. Ushbu ishning metodologik afzalligi ishtirokchilarning o‘z nutqi haqidagi tasavvurlarini amaldagi qo‘llanish bilan birgalikda o‘rganishidadir. Mazkur maqola uchun bundan kelib chiqadigan xulosa shuki, murojaat shakllarini bilish faqat ularning grammatik xususiyatlarini o‘zlashtirish bilan cheklanmaydi; suhbatdosh va vaziyatni to‘g‘ri baholash ham talab etiladi.

Jane Warrenning «Address pronouns in French: Variation within and outside the workplace» (2006) tadqiqoti klassik umumlashtirishlarni individual tanlov va muloqot muhiti nuqtayi nazaridan aniqlashtiradi [3]. Parij va Tuluzada o‘tkazilgan fokus-guruhlar hamda Parijdagi intervyular asosida muallif murojaat olmoshlariga doir qarashlarni o‘rganadi. Natijalar umumiy me’yorlardan tashqari, shaxsiy afzalliklar va suhbatdoshlar o‘rtasidagi kelishuv ham olmosh tanlashda muhim ekanini ko‘rsatadi. Individual farqlanish ish muhitidan tashqarida ko‘proq kuzatilgan. Ushbu tadqiqot «tu» va «vous» tanlovini faqat yosh yoki lavozimga bog‘lab qo‘yish yetarli emasligini ko‘rsatishi bilan ahamiyatlidir. Brown va Gilman ijtimoiy munosabatlarning umumiy o‘lchovlarini tushuntirgan bo‘lsa, Warren ushbu munosabatlarning muayyan muloqotda qanday kelishilishi va individual talqin qilinishini oldinga chiqaradi.

Murojaat shakllarining madaniy shartlanganligini tushuntirishda Catherine Kerbrat-Orecchionining «Pour une approche contrastive des formes nominales d’adresse» (2010) maqolasi muhim qo‘shimcha nazariy manba hisoblanadi [4]. Muallif asosan olmoshlarni emas, balki nominal murojaat shakllarini o‘rganadi hamda ularning qo‘llanish me’yorlari til va madaniyatga qarab farqlanishini ko‘rsatadi. Fransiya va ayrim arab tilida so‘zlashuvchi mamlakatlardagi kichik savdo muassasalari muloqotini qiyoslash orqali murojaat vositalarining madaniyatlararo xususiyatlari yoritiladi. Mazkur yondashuvni «tu» va «vous» masalasiga tatbiq etish ushbu maqolaning tahliliy yo‘nalishi sifatida taklif qilinadi: olmosh tanlovini ism, unvon va boshqa murojaat vositalaridan ajratmasdan o‘rganish lozim. Shuningdek, o‘zbek tilidagi «sen» va «siz» shakllarini fransuz tilidagi birliklarga to‘liq pragmatik muqobil deb qabul qilishdan oldin ularning qo‘llanish sharoitlarini qiyoslash zarur.

Lawrence Williams va Rémi A. van Compernollening «Second-person pronoun use in French language discussion fora» (2009) tadqiqoti murojaat shakllari tahlilini internet muloqoti bilan boyitadi [5]. Mualliflar Doctissimo va Meilleur du chef forumlaridan to‘plangan, taxminan 400 ming so‘zdan iborat korpusdagi 200 ta muhokama zanjirini o‘rganganlar. Tadqiqotda «tu», birlikdagi «vous» yoki ulardan hech biri odatiy boshlang‘ich tanlov sifatida qaralishi mumkinligi tekshirilgan. Natijalar ko‘plab holatlarda «tu» afzal ko‘rilganini, biroq uning qo‘llanishi umumiy va muntazam tus olmaganini ko‘rsatadi. Bu xulosa raqamli muhitni avtomatik ravishda norasmiy muloqot bilan tenglashtirish mumkin emasligini anglatadi. Shuningdek, natijalar aynan o‘rganilgan ikki forum doirasida talqin qilinishi, barcha fransuzcha internet platformalariga umumlashtirilmasligi kerak.

Aidan Coveneyning «‘Anything you can do, tu can do better’: tu and vous as substitutes for indefinite on in French» (2003) maqolasi tadqiqot materialini saralash uchun alohida ahamiyatga ega [6]. Muallif «tu» va «vous»ning muayyan suhbatdoshga murojaat qilishdan tashqari, umumlashgan yoki noaniq shaxsni ifodalovchi «on» o‘rnida kelishini ham o‘rganadi. Tadqiqot tarixiy va hududiy materiallar bilan birga, Fransiyaning Pikardiya hududidagi og‘zaki nutq korpusiga tayanadi. Ushbu ish «tu» yoki «vous» qatnashgan har bir gapni bevosita murojaat namunasi deb tasniflash noto‘g‘ri bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Shuning uchun mazkur maqolada adresatga yo‘naltirilgan qo‘llanish bilan umumlashgan shaxs ma’nosidagi qo‘llanishni ajratish tahlilning aniqligini ta’minlaydi.

Ko‘rib chiqilgan adabiyotlar bir-birini to‘ldiruvchi uch yo‘nalishni namoyon etadi: Brown va Gilman murojaat olmoshlarining ijtimoiy munosabatlar bilan bog‘liqligini nazariy jihatdan asoslaydi; Dewaele va Warren vaziyat, til tajribasi hamda individual tanlovning ahamiyatini ochib beradi; Williams, van Compernolle va Coveney esa kommunikativ muhit hamda olmoshning nutqiy vazifasini aniq farqlash zaruratini ko‘rsatadi [1–3; 5–6]. Ushbu ishlardan kelib chiqib, mazkur maqolada «tu» va «vous»ning pragmatik qiymatini suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat, muloqot muhiti va birlikning bevosita kontekstdagi vazifasi asosida tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv «tu — samimiylik», «vous — hurmat» tarzidagi soddalashtirilgan izohni aniqlashtirib, murojaat shakllarining vaziyatga bog‘liq mazmunini yoritishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODLARI VA MATERIALLARI

Tadqiqot uchun kontekstual-pragmatik tahlil metodi tanlandi. Mazkur metod fransuz tilidagi «tu» va «vous» birliklarining ma’nosini ular qo‘llangan nutqiy vaziyat, suhbatdoshlar o‘rtasidagi munosabat va so‘zlovchining kommunikativ maqsadi bilan bog‘liq holda o‘rganishga imkon beradi. Tahlil birligi sifatida murojaat olmoshi qatnashgan alohida gap emas, balki uning mazmunini aniqlashtiruvchi oldingi va keyingi replikalarni ham qamrab oladigan dialogik parcha belgilanadi.

ISSN 3060-5059 (Online)

Mazkur maqolada metodning qo‘llanishi oltita maxsus tuzilgan vaziyatli dialog namunasi asosida ko‘rsatiladi. Ushbu namunalar autentik suhbat transkriptlari yoki empirik korpus materiali sifatida talqin qilinmaydi. Dialoglar «tu» yoki birlikdagi «vous»ning muayyan suhbatdoshga yo‘naltirilganligi hamda kommunikativ vaziyatni aniqlash uchun yetarli kontekst mavjudligi asosida tuzilgan. Ko‘plikdagi «vous» va umumlashgan shaxs ma’nosida qo‘llangan birliklar bevosita murojaat shakllari tahliliga kiritilmaydi.

Har bir dialogik parcha suhbatdoshlarning tanishlik darajasi, ijtimoiy mavqeyi, muloqotning rasmiy yoki norasmiy muhiti hamda nutqiy maqsadi asosida tahlil qilinadi. Shundan so‘ng «tu» va «vous»ning yaqinlik, hurmat, ijtimoiy masofa yoki ustunlikni ifodalashdagi vazifasi kontekst orqali izohlanadi. Bir murojaat shaklidan ikkinchisiga o‘tish kuzatilgan hollarda almashinishga sabab bo‘lgan replika va suhbatdoshning javobi alohida e’tiborga olinadi. Pragmatik talqin faqat olmosh shakliga tayanib belgilanmaydi; u dialog mazmuni va ishtirokchilarning nutqiy munosabati bilan asoslanadi. Natijalar o‘rganilgan misollar doirasida sifat jihatidan umumlashtiriladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Fransuz tilidagi «tu» va «vous» birliklarining pragmatik xususiyatlarini kontekstual-pragmatik tahlil qilishda murojaat shakli, kommunikativ vaziyat va suhbatdoshning javobi birgalikda o‘rganiladi. Quyida metodning qo‘llanishini ko‘rsatish uchun tuzilgan vaziyatli dialog namunalari tahlil qilinadi. Ushbu misollar autentik korpusdan olingan empirik material sifatida taqdim etilmaydi.

1. «Vous» orqali dastlabki kommunikativ masofani belgilash

Vaziyat: mehmonxonaga kelgan mijoz administratorga murojaat qilmoqda.

— Bonjour, madame. Pourriez-vous vérifier ma réservation, s’il vous plaît ?

— Bien sûr, monsieur. À quel nom avez-vous réservé ?

Tarjimasi:

— Assalomu alaykum, xonim. Iltimos, mening bandlovimni tekshirib bera olasizmi?

— Albatta, janob. Qaysi nomga band qilgansiz?

Ushbu dialogda suhbatdoshlar bir-birini tanimaydi va xizmat ko‘rsatish vaziyati doirasida muloqot qilmoqda. O‘zaro «vous» shaklining qo‘llanishi rasmiy munosabat va hurmatli masofani saqlashga xizmat qiladi. «Madame», «monsieur» murojaatlari hamda «s’il vous plaît» formulasi ushbu talqinni qo‘llab-quvvatlaydi. «Pourriez-vous» shaklidagi shart mayli esa so‘rovni yumshatadi. Demak, xushmuomalalik mazmuni faqat «vous» orqali emas, balki bir nechta til vositasining uyg‘unligi asosida yuzaga keladi.

Administratorning javobida ham «vous» shaklining saqlanishi tanlangan murojaat shaklining ikki tomon tomonidan qabul qilinganini ko‘rsatadi. Bunda «vous»ni hissiy sovuqlik belgisi sifatida talqin qilish uchun asos yo‘q: dialog mazmuni hamkorlikka va mijozga yordam berishga yo‘naltirilgan.

2. «Tu» orqali yaqinlik va o‘zaro yordamni ifodalash

Vaziyat: bir-birini yaxshi taniydigan ikki do‘st suhbatlashmoqda.

— Tu as l’air fatigué. Tu veux que je t’aide ?

— Oui, merci. Tu peux relire ce passage ?

Tarjimasi:

— Charchaganga o‘xshaysan. Yordam berishimni xohlaysanmi?

— Ha, rahmat. Shu parchani qayta o‘qib bera olasanmi?

Bu misolda «tu» shakli suhbatdoshlar o‘rtasidagi yaqin munosabatga mos keladi. Birinchi so‘zlovchining do‘stining holatiga e’tibor qaratishi va yordam taklif qilishi murojaatning samimiy mazmunini ochib beradi. Ikkinchi so‘zlovchining javobida ham «tu» saqlanib, taklif qabul qilinadi. Natijada o‘zaro tenglik va hamkorlikka asoslangan kommunikativ munosabat namoyon bo‘ladi.

Kontekstual-pragmatik tahlilga ko‘ra, yaqinlik ma’nosini faqat olmosh shaklidan chiqarish yetarli emas. Mazkur dialogda bu ma’no suhbatdoshlarning oldindan tanishligi, g‘amxo‘rlik ifodalangan replika va yordamni qabul qilish bilan asoslanadi. Xuddi shu «tu» boshqa vaziyatda o‘zgacha pragmatik mazmun kasb etishi mumkin.

3. «Vous»dan «tu»ga o‘tishni kelishish

Vaziyat: yangi hamkasblar avval bir-biriga «vous» shaklida murojaat qilib kelgan.

— Nous allons travailler ensemble sur ce projet. On peut se tutoyer ?

— Oui, bien sûr. Tu peux m’appeler Claire.

Tarjimasi:

— Biz ushbu loyiha ustida birga ishlaymiz. Bir-birimizga «sen» deb murojaat qilsak bo‘ladimi?

— Ha, albatta. Meni Kler deb chaqirishing mumkin.

Dialogdagi asosiy pragmatik hodisa «vous»dan «tu»ga o‘tishning ochiq kelishilishidir. «On peut se tutoyer ?» savoli so‘zlovchining muloqot uslubini o‘zgartirish istagini bildiradi va suhbatdoshga ushbu taklifni qabul qilish yoki rad etish imkonini beradi. Javobdagi «tu» shakli taklif qabul qilinganining bevosita nutqiy ko‘rsatkichidir.

Bunday almashinishni yaqin do‘stlik shakllanganining dalili sifatida baholash shart emas. Ushbu vaziyatda u hamkasblar o‘rtasida norasmiyroq ish munosabatini o‘rnatishga xizmat qilmoqda. Demak, «tu»ning qo‘llanishi hissiy yaqinlik bilan birga, birgalikdagi faoliyat doirasida qabul qilingan kommunikativ kelishuvni ham ifodalashi mumkin.

4. Kelishilmagan «tu»ga nisbatan e’tiroz bildirish

Vaziyat: katta yoshli ikki notanish shaxs o‘rtasida kelishmovchilik yuzaga kelgan.

— Tu peux te dépêcher ?

— Nous ne nous connaissons pas. Je préfère que vous me vouvoyiez.

ISSN 3060-5059 (Online)

Tarjimasi:

— Tezroq bo‘la olasanmi?

— Biz bir-birimizni tanimaymiz. Menga «siz» deb murojaat qilishingizni ma’qul ko‘raman.

Birinchi replikadagi «tu»ning pragmatik qiymati ikkinchi suhbatdoshning javobi orqali aniqlashadi. Javob beruvchi tanishlik mavjud emasligini ta’kidlab, tanlangan murojaat shaklini o‘zi uchun nomaqbul deb baholamoqda. Shu sababli ushbu kontekstda «tu» samimiylik vositasi sifatida qabul qilinmagan; u ruxsat etilmagan yaqinlashish sifatida talqin qilingan.

Biroq birinchi so‘zlovchining maqsadi albatta haqorat qilish bo‘lgan, degan xulosaga kelib bo‘lmaydi. Dialog uning niyatidan ko‘ra, murojaat shaklining suhbatdosh tomonidan qanday qabul qilinganini aniqroq ko‘rsatadi. Bu holat pragmatik tahlilda so‘zlovchining ehtimoliy maqsadi bilan tinglovchining kuzatiladigan munosabatini farqlash zarurligini namoyon etadi.

5. Mavqe jihatidan teng bo‘lmagan suhbatdoshlarda o‘zaro «vous»

Vaziyat: talaba o‘qituvchidan maslahat so‘ramoqda.

— Madame, pourriez-vous m’expliquer cette remarque ?

— Bien sûr. Vous pouvez reprendre votre exemple et préciser le contexte.

Tarjimasi:

— Ustoz, ushbu izohni tushuntirib bera olasizmi?

— Albatta. Misolingizni qayta ko‘rib chiqib, kontekstini aniqlashtirishingiz mumkin.

Talaba va o‘qituvchi institutsional mavqeyi jihatidan farqlansa-da, dialogda o‘zaro «vous» qo‘llangan. Talabaning murojaati hurmatni bildirsa, o‘qituvchining javobi ham suhbatdoshga hurmatli munosabatni saqlaydi. Ushbu misolda mavqe tafovuti olmoshlarning albatta nomutanosib qo‘llanishini talab qilmaydi.

«Bien sûr» javobi va tushuntirishga yo‘naltirilgan keyingi jumla o‘qituvchining hamkorlikka tayyorligini ko‘rsatadi. Shunday qilib, «vous» rasmiy masofani saqlagan holda, ochiq va qo‘llab-quvvatlovchi muloqot bilan uyg‘unlashishi mumkin. Bu misol «vous»ni faqat uzoqlashish yoki sovuqqonlik bilan bog‘lash yetarli emasligini ko‘rsatadi.

6. «Tu»dan «vous»ga o‘tish orqali chegarani qayta belgilash

Vaziyat: avval o‘zaro «tu» shaklida gaplashgan ikki katta yoshli hamkasb o‘rtasida ziddiyat yuzaga kelgan.

— Tu exagères, Paul.

— À partir de maintenant, je vous demande de me vouvoyer.

Tarjimasi:

— Bo‘rttirib yuboryapsan, Pol.

— Bundan buyon menga «siz» deb murojaat qilishingizni so‘rayman.

Ushbu dialogda «vous»ning pragmatik mazmuni oldingi «tu» shakli va «à partir de maintenant» — «bundan buyon» ifodasi bilan bog‘liq holda aniqlanadi. Ikkinchi so‘zlovchi avvalgi murojaat tartibini o‘zgartirishni ochiq talab qilmoqda. Shuning uchun «vous» bu vaziyatda munosabatni rasmiylashtirish va shaxsiy chegarani qayta belgilash vositasi sifatida talqin qilinadi.

Mazkur talqin «vous»ning barcha qo‘llanishlariga xos emas. Aynan ziddiyatli replika, avvalgi murojaat shakli va o‘zgarish haqidagi ochiq talab uning masofa yaratish vazifasini asoslaydi. Binobarin, pragmatik mazmunni aniqlashda murojaat shaklining o‘zi bilan birga, dialogning rivojlanish ketma-ketligi ham hisobga olinishi zarur.

Tahlilning umumlashtirilgan natijalari

Tahlil qilingan vaziyat	Murojaat shakli	Kontekstda namoyon bo‘lgan vazifa
Mijoz va administrator suhbati	O‘zaro «vous»	Hurmatli rasmiy masofani saqlash
Do‘stlar o‘rtasidagi yordam taklifi	O‘zaro «tu»	Yaqinlik va hamkorlikni ifodalash
Yangi hamkasblarning kelishuvi	«Vous»dan «tu»ga o‘tish	Norasmiyroq muloqot tartibini kelishish
Notanish shaxsning e’tirozi	«Tu»ga javoban «vous»ni talab qilish	Maqbul murojaat chegarasini belgilash
Talaba va o‘qituvchi suhbati	O‘zaro «vous»	Institutsional munosabatda o‘zaro hurmatni saqlash
Hamkasblar o‘rtasidagi ziddiyat	«Tu»dan «vous»ga o‘tish	Munosabatni rasmiylashtirish va masofani oshirish

Vaziyatli misollar tahlili «tu» va «vous»ning pragmatik mazmuni suhbatdoshlar munosabati, kommunikativ maqsad va javob replikasi asosida aniqlanishini ko‘rsatadi. Bir xil olmosh turli sharoitlarda yaqinlikni ham, nomaqbul erkinlikni ham, hurmatli masofani ham ifodalashi mumkin. Ayniqsa, murojaat shaklini o‘zgartirish taklifi, unga rozilik bildirish va e’tiroz bildirish kabi replikalar suhbatdoshlarning munosabatini talqin qilish uchun aniq dalil beradi. Ushbu sifat tahlili qo‘llanish imkoniyatlarini tushuntiradi; ularning fransuz tilida uchrash chastotasi yoki tarqalish darajasini belgilamaydi.

XULOSA

Fransuz tilidagi «tu» va «vous» murojaat shakllarining pragmatik xususiyatlarini o‘rganish ularning grammatik vazifasi ijtimoiy va kommunikativ mazmun bilan uzviy bog‘liqligini ko‘rsatadi. Ushbu birliklarning tanlanishi suhbatdoshlar o‘rtasidagi tanishlik darajasi, institutsional mavqe, muloqot muhiti va so‘zlovchining kommunikativ maqsadi bilan belgilanadi. Shuning uchun «tu»ni faqat samimiylik, «vous»ni esa faqat hurmat ifodasi sifatida talqin qilish ularning nutqiy imkoniyatlarini to‘liq ochib bermaydi.

Kontekstual-pragmatik metod asosida ko‘rib chiqilgan vaziyatli misollarda «tu» yaqinlik va hamkorlikni ifodalash

ISSN 3060-5059 (Online)

bilan birga, suhbatdosh tomonidan nomaqbul erkinlik sifatida ham qabul qilinishi mumkinligi yoritildi. «Vous» esa hurmatli munosabatni saqlash, muloqotni rasmiylashtirish va shaxsiy chegarani belgilash vazifalarida namoyon bo‘ldi. Bunda pragmatik mazmunni aniqlash uchun olmoshning o‘zi emas, balki unga hamroh bo‘lgan murojaat vositalari, oldingi va keyingi replikalar hamda suhbatdoshning javobi asosiy tahliliy dalil bo‘lib xizmat qiladi.

Bir murojaat shaklidan ikkinchisiga o‘tish munosabatdagi o‘zgarishni ifodalovchi muhim vositadir. «Vous»dan «tu»ga o‘tish norasmiyroq muloqot tartibini kelishishga xizmat qilishi mumkin bo‘lsa, «tu»dan «vous»ga o‘tish muayyan kontekstda ijtimoiy masofani qayta belgilaydi. Biroq bunday almashinishlarning mazmunini barcha vaziyatlar uchun bir xil deb baholash mumkin emas. Tahlil qilingan namunalar ushbu vazifalarning qanday yuzaga chiqishini tushuntiradi, ularning real nutqdagi tarqalish darajasini belgilamaydi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati fransuz tilini o‘qitishda murojaat shakllarini grammatik qoidalar bilan bir qatorda, vaziyatli dialoglar asosida tushuntirish zarurati bilan belgilanadi. O‘rganuvchilarda suhbatdoshga mos murojaat shaklini tanlash, uning o‘zgarishini anglash va muloqotdagi javob munosabatini to‘g‘ri talqin qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Brown R., Gilman A. The Pronouns of Power and Solidarity // Style in Language / ed. by T. A. Sebeok. – Cambridge, MA: MIT Press, 1960. – P. 253–276. – URL: https://pages.mtu.edu/~rlstrick/rsvtxt/pronoun.htm.

2. Dewaele J.-M. Vous or Tu? Native and Non-Native Speakers of French on a Sociolinguistic Tightrope // International Review of Applied Linguistics in Language Teaching. – 2004. – Vol. 42, № 4. – P. 383–402. – DOI: https://doi.org/10.1515/iral.2004.42.4.383.

3. Warren J. Address Pronouns in French: Variation within and outside the Workplace // Australian Review of Applied Linguistics. – 2006. – Vol. 29, № 2. – P. 16.1–16.17. – DOI: https://doi.org/10.2104/aral0616.

4. Kerbrat-Orecchioni C. Pour une approche contrastive des formes nominales d’adresse // Journal of French Language Studies. – 2010. – Vol. 20, № 1. – P. 3–15. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0959269509990433.

5. Williams L., van Compernolle R. A. Second-Person Pronoun Use in French Language Discussion Fora // Journal of French Language Studies. – 2009. – Vol. 19, № 3. – P. 363–380. – DOI: https://doi.org/10.1017/S0959269509990044.

6. Coveney A. ‘Anything You Can Do, Tu Can Do Better’: Tu and Vous as Substitutes for Indefinite On in French // Journal of Sociolinguistics. – 2003. – Vol. 7, № 2. – P. 164–191. – DOI: https://doi.org/10.1111/1467-9481.00218.